

ВІДГУК
офіційного опонента
доктора політичних наук, професора
Фісуна Олександра Анатолійовича
на дисертацію Михальської Валерії Владиславівни
«Політика управління постконфліктними територіями»
подану на здобуття наукового ступеня
доктора філософії за спеціальністю 052 «Політологія»

Вирішення актуальних питань управління постконфліктними територіями є важливим завданням та викликом для сучасних політологічних досліджень, як на теоретичному, так і на прикладному рівні. Демонтаж пост-Ялтинського світового порядку, у тому числі внаслідок агресії Російської Федерації на сході України та анексії Криму, вивело обговорення цих питань на новий рівень. В умовах кризи пост-Вестфальської системи міжнародних відносин суверенітет і контроль держав над власними територіями та людьми проблематизується та набуває рис гібридності, а традиційні військові засоби дестабілізації територій комбінуються з невійськовими, hard power доповнюється soft power, а підрич дієспроможності (state capacity) державних інститутів країни, яка є жертвою агресії, обертається ситуацією «контрольованого хаосу», в якому межа між станом війни та миру, конфлікту та постконфлікту стає мінливою. У поєднанні з процесами постглобалізації, глокалізації, відкату демократії та підйому неліберальних демократій у світі, питання конфлікту/постконфлікту, подолання наслідків збройних конфліктів, post-conflict state-building, post-conflict reconstruction потребує додаткового аналізу у широкій історичній та порівняльній перспективі.

Серед сукупності досліджень, присвячених питанням урегулювання конфлікту в Україні, дослідження В.В. Михальської вдало фокусується на малодослідженому ракурсі проблеми, а саме вивченні політики управління постконфліктними територіями. Дисертантка справедливо зазначає, що українська наука має приклади вивчення окремих інститутів, які є елементами політики управління постконфліктними територіями. Зокрема є

ряд досліджень, присвячених концепції демобілізації-роззброєння-реінтеграції (наприклад, аналітичні звіти Української Гельсінської Спілки), або дослідження діяльності міжнародних структур на постконфліктних територіях. Натомість комплексне дослідження цього об'єкта здійснюється вперше.

Формулювання предмета та об'єкта дослідження, визначення мети та завдань відповідають предметному змісту спеціальності. Мета дослідження, поставлена дисертанткою, полягала у тому, щоби з'ясувати специфіку і чинники формування політичних практик управління постконфліктними територіями. Постановка такого роду мети передбачала опрацювання значного обсягу емпіричного матеріалу, який би вивчав світовий досвід управління постконфліктними територіями. Варто відмітити значний обсяг та диференційованість джерельної бази дослідження, і, як наслідок – сукупність методів різних наук, які застосовувалися при аналізі цієї джерельної бази для побудови висновків. Слід зазначити, що методологія, розроблена авторкою для вивчення предмета дослідження, включає використання методів і підходів різних наукових дисциплін: політичної науки, політичної географії, геополітики, міжнародних відносин, політичної регіоналістики, конфліктології, права й політичного менеджменту (с.66).

Новизна дисертаційної роботи полягає перш за все у тому, що представлена дисертація є першим в Україні комплексним міждисциплінарним дослідженням політичних практик управління постконфліктними територіями, яке включає у себе побудову інтегральної моделі управління постконфліктними територіями та індикатори ефективності управлінських практик. Особливу увагу привертає запропонований концептуальний підхід до аналізу поняття «політика управління постконфліктними територіями» через її складові елементи: «постконфліктна територія», «збройний конфлікт», «постконфлікт», «постконфліктне управління» (с. 70). Кожен із цих елементів має перспективи для подальших досліджень як у рамках політології, так і інших

наук. Поступове наповнення змістом загального поняття «політика управління постконфліктними територіями» за допомогою визначення просторових та часових меж цього явища дозволяє в подальшому застосувати запропоновану авторкою концепцію в українських реаліях, адже наведені в дослідженні критерії дозволять відрізнити реальне завершення конфлікту від його заморожування або переходу в іншу форму.

Одним із головних досягнень дисертаційного дослідження можна вважати виявлення авторкою конфліктності стратегій національних та міжнародних акторів щодо управління постконфліктними територіями (с.83). Застосування іноземних моделей функціонування тих чи інших інститутів, їх копіювання без урахування місцевого контексту є проблемою для багатьох практик української політичної та правової системи. Важливо, що авторка при визначенні індикаторів ефективності управління постконфліктними територіями в цілому виділяє найбільш узагальнені практики саме зі світового досвіду, але при цьому вказує, що у процесі планування управління постконфліктними територіями необхідно враховувати як локальний контекст, так і обставини, які характеризуватимуть умови завершення конфлікту в Україні.

Моделювання та прогнозування, запропоновані авторкою для України, об'єктивно враховують риси сучасного українського політичного режиму. Питання контролю над ресурсами постконфліктної території для вітчизняних політичних акторів розглянуто в комплексі із прагненням до легітимізації своєї влади. Ризик поширення авторитарних тенденцій, обумовлений прагненням влади до монополізації контролю, є цілком актуальним для української «неопатримоніальної демократії», яка на сьогодні в більшій мірі є побічним продуктом політичної боротьби рентоорієнтованих акторів за ресурси та state capture. Різні клієнтарно-патронажні мережі олігархів під виглядом політичних партій конкурують у рамках формальних електоральних механізмів, проте основним завданням і змістом політичної боротьби є захоплення і розподіл держави для встановлення контролю над

джерелами ренти. Отже, з одного боку, політична боротьба на постконфліктній території може негативно впливати на одне з основних завдань, визначених авторкою для управління постконфліктними територіями – мінімізацію конфліктогенних чинників, – оскільки вона не сприятиме підвищенню дієспроможності держави (state capacity) та призводить до дисфункціональності та паралічу державних інститутів. Крім того, в умовах політичної боротьби різні інтерпретації конфлікту та різний погляд на стратегії його подолання стають засобами політичної мобілізації, диференціації політичних позицій та партійної ідентифікації у рамках конфліктної, а не консенсусної політичної культури. З іншого боку, відсутність такої політичної боротьби (або керування її з боку домінуючого актора), власне, і може породити авторитарні тенденції в постконфліктному суспільстві та сприяти монополізації влади у рамках «керованої демократії», електорального авторитаризму, військового бонапартизму або навіть режиму особистої влади султаністського типу. Втім, вивчення допустимих меж політичних протистоянь на постконфліктній території є питанням, яке може стати предметом окремого дослідження.

Зміст роботи та опубліковані наукові праці дають підстави стверджувати, що мета та завдання дослідження вирішені в повному обсязі та корелюються із науковими результатами і висновками. За результатами дисертаційного дослідження автором опубліковано 7 робіт, у тому числі 5 – у вітчизняних фахових виданнях з політичних наук, 3 статті у закордонних наукових періодичних виданнях (зокрема одна, що індексується у Web of Science). В опублікованих працях висвітлені основні наукові положення дисертації, що становлять наукову новизну і винесені на захист. Всі результати дослідження, викладені у дисертації, отримано автором особисто. Обґрунтованість наукових положень, висновків, сформульованих у дисертації, також підтверджується їхньою апробацією на міжнародних, всеукраїнських та регіональних науково-практичних конференціях. Якість,

обсяг та кількість публікацій здобувача відповідає вимогам, встановленим для здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Дисертаційне дослідження В.В. Михальської має безсумнівну прикладну та наукову цінність. Концептуалізація політики управління постконфліктною територією як цілісного управлінського процесу дає підстави для подальших теоретичних досліджень окремих його складових та управлінських практик, оцінки їх ефективності з точки зору досягнення загальної для цього процесу мети. Матеріали й висновки дисертації можуть допомогти в розробленні навчальних курсів з постконфліктних студій, порівняльної політології, політичного менеджменту, конфліктології, державного управління, країнознавства та регіональних студій. Низку положень і висновків дисертації можуть використати вітчизняні політики, державні службовці відповідних міністерств та відомств, представники соціальних та гуманітарних наук, міжнародних та неурядових організацій, аби краще розуміти політичні практики управління постконфліктними територіями, для прогнозування стратегії та тактики повернення окупованих територій України, розробки ефективної моделі управління цими територіями на основі світового досвіду.

У цілому позитивно оцінюючи науковий рівень дисертаційного дослідження В.В.Михальської, слід зазначити деякі дискусійні положення та зауваження:

1) Важливою особливістю дисертаційного дослідження є його міждисциплінарність та застосування наробок політології, державного управління та міжнародного права, а також таких дисциплін, як політична регіоналістика, політична географія, конфліктологія, політичний менеджмент тощо. Але при цьому роботі бракує чіткого дисциплінарного фреймінгу та самоідентифікації на мапі політологічних субдисциплін у рамках Post-Conflict Studies (Peace and Conflict Studies), що зараз швидко розвиваються як самостійний дисциплінарний sub-field на межі політичної науки та державного управління та які мають власні

журнали, кафедри, дослідницькі інституції й стали термінологію – тобто вагому власну традицію та історію досліджень, якої можна було б торкнутися у першому розділі роботи, тем паче, що у другому та третьому розділах авторка активно використовує ці нароби.

2) У цьому контексті концептуалізація поняття «політика управління постконфліктними територіями», яке є центральним фокусом дисертаційного дослідження, потребує звернення до теоретичного інструментарію Post-Conflict Studies (Peace and Conflict Studies), де застосовуються як поняття post-conflict management, так і post-conflict governance. На мою думку, аналіз їх співвідношення у політологічній літературі мав бути корисним для розв'язання завдань дисертаційного дослідження. Крім того, «управління постконфліктними територіями» не є єдиним поняттям щодо сукупності рішень та дій, спрямованих на подолання наслідків конфлікту та встановлення режиму мирного співіснування. В роботі авторка досить вдало проводить зіставлення понять «політика управління постконфліктними територіями» та «реінтеграція» (с. 70). Втім, у світовому науковому дискурсі до комплексу заходів щодо встановлення миру та перебудови постконфліктних територій застосовуються також терміни post-conflict state-building, post-conflict reconstruction, post-conflict reconciliation. На мою думку, варто було б проаналізувати нюанси цих понять та відповідну літературу в роботі.

3) У підрозділі 1.3. «Постконфліктні території в практиці політичного менеджменту» авторка розглядає питання про роль та місце виборів у процесі управління постконфліктними територіями (с. 67). Втім, у підрозділі 3.4 «Перспективи політики управління постконфліктними територіями в контексті ймовірних шляхів завершення збройного конфлікту в Україні» (с. 180) роль та місце виборів для постконфліктних територій на сході України не розглядалося. Натомість, саме питання місця виборів у системі заходів з врегулювання конфлікту є одним із

найбільш дискусійних у проблемі політичної практики, тож варто було б приділити йому належну увагу в процесі аналізу перспектив політики управління постконфліктними територіями в Україні. Це питання є актуальним у контексті визначення «постконфліктного» статусу територій, які були вже звільнені від окупації в 2014 році (наприклад, м. Слов'янськ і Краматорськ). Чи є ці території постконфліктними, на думку авторки, та чи повинні там проводитися, наприклад, вибори до органів місцевого самоврядування?

4) Аналізуючи оптимальний сценарій завершення конфлікту на сході України та управлінські практики, які можуть бути застосовані при такому сценарії, авторка не дає оцінку щодо можливості застосування у випадку завершення конфлікту закону України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей». Доречно було б проаналізувати можливість імплементації цього закону в умовах реалізації оптимального сценарію завершення конфлікту та конкуренції альтернативних візій з боку різних політичних сил.

Зважаючи на складність і багатоаспектність предмета дослідження, відзначимо, що наведенні зауваження і міркування не впливають на високу оцінку дисертації В.В. Михальської, не знижують її наукової і практичної цінності. Це дослідження є ґрунтовною розробкою актуальної, з теоретичного та практичного боку, проблеми, виконаною з сучасних теоретико-концептуальних позицій на широкому емпіричному та фактологічному матеріалі. Отже, дисертаційне дослідження Михальської Валерії Владиславівни «Політика управління постконфліктними територіями» за своїм змістом, рівнем наукової новизни та характеру висновків є таким, що відповідає спеціальності 052 «Політологія» та вимогам постанови Кабінету Міністрів України № 167 від 06.03.2019 «Про проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», а тому

його авторка Михальська В.В. заслуговує на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 «Політологія».

Офіційний опонент – завідувач кафедри політології Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, доктор політичних наук, професор

А.А. Фісун О.А. Фісун

Підпис засвідчую
Начальник служби управління
персоналом

